

DIALEK KETURUNAN TOK LINGGI SEBAGAI SUMBER ISTILAH DAN KEARIFAN TEMPATAN

(The Tok Linggi Dialect as a Source of Everyday Language and Local Wisdoms)

Jamal Rizal Razali*, Jamilah Bebe Mohamad and Hasmadi Hassan

Pusat Sains Kemanusiaan, Universiti Malaysia Pahang, Malaysia

ABSTRACT – This paper discusses the use of terms in a work done by the community of Tok Linggi descendants. This community uses Pahang dialect Malay and lives in Kampung Relong, Kuala Lipis since almost two hundred years ago. In order to obtain data, the researcher used a qualitative approach that is interview techniques, recordings and notes in spontaneous conversations either actively or passively. From the analysis carried out, there are various terms that have specific meanings and purposes for specific work. These terms are originally words or phrases in their dialect. This can be linked to local wisdom because the construction of this term involves a trial and error process that has gone through a long period of time. The use of dialect as a term shows that the use of language (terms) by a language community (Malays descended from Tok Linggi) is closely related to its cultural background

ABSTRAK – Kertas kerja ini membincangkan perihal penggunaan istilah dalam sesuatu kerja buat yang dilakukan oleh komuniti keturunan Tok Linggi. Komuniti ini menggunakan Bahasa Melayu dialek Pahang dan tinggal di Kampung Relong, Kuala Lipis sejak hampir dua ratus tahun lampau. Bagi mendapatkan data, pengkaji menggunakan pendekatan kualitatif iaitu teknik wawancara, rakaman serta catatan dalam perbualan spontan sama ada secara aktif mahupun pasif. Daripada analisis yang dijalankan, terdapat pelbagai istilah yang mempunyai makna dan tujuan khusus bagi kerja buat tertentu. Istilah-istilah ini asalnya adalah kata atau rangkai kata yang ada dalam dialek mereka. Hal ini dapat dikaitkan dengan kearifan tempatan kerana pembinaan istilah ini melibatkan proses uji cuba yang telah melalui tempoh masa yang panjang. Penggunaan dialek sebagai istilah menunjukkan bahawa penggunaan bahasa (istilah) oleh sesebuah komuniti bahasa (orang Melayu keturunan Tok Linggi ini) sangat berkaitan dengan latar budayanya.

ARTICLE HISTORY

Received: 13th May 2021

Revised: 22nd May 2021

Accepted: 8th June 2021

KEYWORDS

Dialect

Community

Tok Linggi descent

Terminology

Local wisdom

PENDAHULUAN

Perbincangan dalam kertas kerja ini bertumpu kepada penggunaan kata atau rangkai kata tertentu daripada dialek Tok Linggi dan Bahasa Melayu dialek Pahang yang dijadikan sebagai kata khusus dalam pekerjaan tertentu yang boleh dianggap sebagai istilah. Setiap kata atau rangkai kata tersebut digunakan dalam konteks tertentu dan mempunyai makna tertentu bagi mewakili pekerjaan yang dilakukan. Bagi menggambarkan perkara tersebut, kertas ini akan terbahagi kepada enam bahagian iaitu dialek, dialek Tok Linggi, kearifan tempatan, istilah daripada perspektif kearifan tempatan, metodologi kajian, analisis data dan perbincangan.

DIALEK

Menurut Chambers dan Trudgill (1990:3), dialek ialah suatu penyimpangan daripada bentuk bahasa yang betul atau standard. Selain itu, dialek juga berkaitan dengan bentuk-bentuk bahasa yang dituturkan oleh penduduk yang tinggal di kawasan-kawasan tertentu, yang juga disebut sebagai kawasan geografi linguistik, yang terpencil serta merupakan cabang-cabang kecil di dalam suatu bahasa.

Dialek dituturkan oleh individu tertentu di kawasan-kawasan tertentu serta mempunyai ciri-ciri khusus untuk membezakannya daripada dialek-dialek yang lain. Perbezaan yang wujud di antara dialek dengan dialek yang lain, tidaklah menyebabkan para penuturnya berasakan bahawa berkomunikasi menggunakan bahasa yang berbeza. Ini kerana mereka masih lagi boleh berkomunikasi, walaupun terdapat beberapa perbezaan linguistik yang wujud di antara dialek-dialek tersebut. Sebagai contoh, perbezaan makna dan bunyi yang berlaku antara bahasa Melayu standard dengan dialek Melayu Kelantan yang mempunyai perbezaan daripada aspek-aspek tertentu.

Dialek bagi sesebuah kawasan dapat berdiri sendiri dan memiliki kosa kata, sistem tatabahasa, cara penyebutan (aspek fonologis) dan pemaknaan yang khusus, yang secara relatif dapat membezakan atau mengasingkannya dengan dialek-dialek lain yang berada di sekitar kawasan tersebut. Abdul Hamid Mahmood (di dalam Farid Onn dan Ajid Che Kob (ed.), 1993:81) mengatakan bahawa perbezaan-perbezaan yang wujud antara dialek tidaklah begitu besar untuk dianggap

sebagai suatu bahasa lain. Hal yang sama turut diperkatakan oleh Ayatroehadi (1983:5), yang menganggap dialek sebagai kesatuan di dalam perbezaan dan perbezaan di dalam kesatuan. Hal ini berlaku kerana wujud saling faham (*mutual understanding*) antara penutur yang menggunakan dialek tersebut.

Collins (1989:197) pula mengatakan bahawa dialek ialah suatu ragam (kelainan) yang dapat dibezakan dengan tegas daripada ragam-ragam lain berdasarkan ciri-ciri penyebutan, kosa kata dan tatabahasa. Dialek wujud dan digunakan di dalam daerah geografi tertentu dan di dalam situasi sosial yang tertentu. Berdasarkan kenyataan tersebut, dialek yang digunakan oleh penutur atau sesebuah komuniti bahasa dapat dibahagikan kepada dua jenis, iaitu dialek yang berdasarkan geografi (atau kawasan) dan dialek sosial.

Dialek geografi atau dialek daerah asal penutur merupakan satu cabang daripada dialek. Kelainan ini dinamakan dialek geografi kerana penciriannya dibuat berdasarkan pembahagian atau pembatasan antara daerah atau kawasan-kawasan tertentu dengan kawasan sekitarnya. Oleh itu, dapat dikatakan bahawa setiap daerah memiliki dialek tersendiri yang berbeza daripada aspek tatabahasa, fonologi dan makna dengan dialek-dialek di kawasan sekitarnya.

Menurut Ismail Hussein (di dalam Jamal Rizal, 1999:27), di Semenanjung Malaysia terdapat 15 jenis dialek Melayu yang berdasarkan daerah asal penutur. Dialek-dialek tersebut ialah:

1. Jenis Pahang	9. Jenis Selangor
2. Jenis Kelantan	10. Jenis Negeri Sembilan
3. Jenis Terengganu	11. Jenis Melaka
4. Jenis Pattani	12. Jenis Johor
5. Jenis Kedah	13. Kelompok Sayong
6. Jenis Perak Tengah	14. Kelompok Lenga
7. Jenis Sungai Perak	15. Kelompok Pulau Chondong
8. Jenis Selangor	

Manakala Asmah Hj. Omar (1983:84) pula membahagikan bahasa Melayu kepada tujuh kumpulan utama iaitu;

1. Kumpulan Barat Laut (Kedah-Perlis-Pulau Pinang, Perak Utara, dipengaruhi oleh dialek Kedah terutama daripada aspek fonologi).
2. Kumpulan Timur Laut (Dialek Kelantan)
3. Kumpulan Timur (Dialek Terengganu)
4. Kumpulan Selatan (Johor, Melaka, Pahang, Selangor, bahagian tengah dan selatan Perak)
5. Dialek Negeri Sembilan
6. Dialek Sarawak
7. Dialek Sabah

DIALEK TOK LINGGI

Dialek keturunan Tok Linggi dikategorikan sebagai salah satu dialek Pahang sub-dialek Lipis. Dialek ini dituturkan oleh sebuah komuniti bahasa yang tinggal di Kampung Relong yang terletak dalam daerah Kuala Lipis. Cerita tentang Tok Linggi bermula sejak hampir dua ratus tahun dahulu dan diturunkan daripada satu generasi ke generasi berikutnya. Cerita-cerita pengembaraan dan kehebatan Tok Linggi adalah suatu kebanggaan bagi anak-anak Kampung Relong.

Selain itu, terdapat beberapa orang yang masih menyimpan maklumat jurai keturunan Tok Linggi yang ditulis menggunakan tulisan jawi yang ditulis pada kulit kambing. Maklumat ini juga disimpan dalam bentuk memori atau ingatan, serta disampaikan secara lisan dari satu generasi ke generasi yang lain. Dapat dikatakan bahawa Tok Linggi ialah orang yang bertanggungjawab membuka Kampung Relong pada penghujung 1800 (Mazelan Samad, 2003).

Sejak beberapa tahun lepas, sekumpulan anak jati kampung ini mula membuat pencarian secara lebih ilmiah tentang asal-usul Tok Linggi. Mereka membuat rujukan kepada beberapa buah dokumen, manuskrip lama yang disimpan oleh generasi tua di kampung ini. Selain itu, mereka juga menjalankan wawancara dengan pelbagai pihak yang dianggap berkaitan dengan susur galur keturunan ini. Hasil daripada tindakan tersebut, mereka berasa yakin bahawa Tok Linggi berasal dari Kepulauan Melayu-Riau dan merupakan seorang putera raja yang secara halus disingkirkan daripada takhta (Mazelan Samad, 2003).

Sehingga kini, Tok Linggi kekal menjadi sebuah cerita yang misteri bagi penduduk kampung Relong. Kisah-kisah pengembaraan beliau masih terus diceritakan daripada satu generasi ke satu generasi lain sebagai tanda penghargaan kepada individu yang dianggap sebagai pembuka kampung Relong dan pada masa yang sama dianggap sebagai seorang keturunan diRaja yang memencilkan dirinya di sebuah tempat yang sangat jauh di pedalaman Semenanjung Malaysia. Hari ini, Makam Tok Linggi masih lagi boleh dikunjungi di bawah sebatang pohon kundang di tempat bernama Kuala Teha, Kampung Relong, Kuala Lipis, Pahang Darul Makmur (Mazelan Samad, 2003).

Daripada aspek kebahasaan pula, perpindahan manusia atau sebuah masyarakat penutur akan turut sama membawa budaya hidupnya yang diamalkan di tempat asalnya. Hal ini kerana budaya ialah kemahiran yang digunakan dan diamalkan oleh manusia sepanjang kehidupannya. Budaya diperolehi melalui proses pembelajaran daripada satu generasi ke generasi berikutnya. Daripada kenyataan ini dapat dikatakan bahawa budaya itu boleh berubah berdasarkan pengaruh tempat, situasi dan masyarakat yang ada di sekelilingnya. Menurut Koentjaraningrat (1989: 180), kebudayaan merupakan suatu sistem kehidupan yang kompleks dan di dalamnya terkandung pengetahuan, kepercayaan, kesenian, moral, hukum, adat istiadat, dan kemampuan atau kemahiran lain yang diperolehi seseorang sebagai anggota masyarakat.

Daripada definisi tersebut, dapat dikatakan bahawa kebudayaan ialah sistem pengetahuan yang meliputi konsep atau falsafah yang terdapat dalam fikiran manusia, diamalkan di dalam kehidupan sehari-hari dan bersifat abstrak. Manakala, objek atau benda-benda yang diciptakan oleh manusia sebagai makhluk yang berbudaya, berupa perilaku dan benda-benda yang nyata, misalnya pola-pola perilaku, bahasa, peralatan hidup, organisasi sosial, agama dan kepercayaan, seni, dan lain-lain, yang kesemuanya ditujukan untuk membantu manusia dalam menjalani kehidupan bermasyarakat.

Oleh yang demikian, dapat dikatakan bahawa kedatangan Tok Linggi yang datang beserta rombongannya ke kampung ini kira-kira dua ratus tahun dahulu, turut membawa bersama pengaruh kebahasaannya. Jika kita membuat anggapan bahawa Tok Linggi berasal dari Riau, sudah pasti pengaruh kebahasaan Riau akan dibawa bersamanya, atau dari mana sahaja asal beliau. Begitu juga halnya dengan aspek-aspek kebudayaan yang lain seperti makanan, struktur sosial, kesenian, kebijaksanaan atau kearifan dan sebagainya. Semua faktor tersebut akan wujud dan beradaptasi dengan persekitaran baharu komuniti tersebut.

KEARIFAN TEMPATAN

Acharya Deepak dan Anshu S. (2008) mengatakan bahawa *Local Wisdom* atau Kearifan Tempatan (selepas ini disebut KT) adalah tradisi lampau dan amalan masyarakat setempat yang merangkumi ciri-ciri kebijaksanaan, pengetahuan dan ajaran komuniti tersebut. Cheng YC (2004) pula mendefinisikan KT sebagai pengetahuan yang telah teruji, diakui sah dan digunakan dalam konteks tempatan yang dikumpul oleh komuniti setempat sejak zaman berzaman.

Hal yang sama turut dikemukakan oleh Kumaran TW, Dissanayake L & Norbert SA (2007) bahawa, KT adalah pengetahuan dan kepercayaan yang terkumpul dan diperturunkan daripada generasi ke generasi berikutnya. Proses ini berlaku melalui pemindahan budaya sama ada dalam bentuk abstrak mahupun konkrit. Kedua-dua hal ini sangat berkaitan dengan hubungan manusia antara satu sama lain serta pertaliannya dengan alam sekitar yang menjadi latar kehidupan masyarakat tersebut.

Daripada perspektif pengamalannya, Clifford Geertz (1983) menyatakan bahawa KT bersifat praktikal, kolektif dan berakar umbi daripada sesebuah kawasan yang didiami oleh masyarakat tertentu. KT yang berada dalam kosmologi masyarakat tersebut, merupakan asas ideologi yang membentuk satu sistem pemikiran yang tersusun berdasarkan pengalaman. Manakala Coburn J. (2003) mengatakan bahawa KT yang dimiliki dan diamalkan oleh para pemuka masyarakat terutamanya dalam hal ehwal pentadbiran dan pengurusan masyarakatnya diperolehi daripada pengalaman hidup yang berlandaskan tradisi, intuisi, naratif dan pengamalan (demonstrasi) secara nyata.

Pandangan tersebut diperkukuhkan lagi oleh Ridwan NA (2007) yang mengkaji kewujudan dan peranan nilai dalam komuniti Islam di Jawa Barat. Beliau menegaskan bahawa KT adalah sekumpulan nilai yg terdapat dalam sesebuah masyarakat. Nilai-nilai ini diyakini kebenarannya serta menjadi acuan dalam tingkahlaku seharian masyarakat setempat. Nilai-nilai ini seterusnya asas yang mengatur dan menjadi pedoman kepada sesebuah komuniti dalam menjalani kehidupan mereka.

Berkaitan dengan itu, Cecep Eka Permana R. (2010) mengemukakan enam dimensi KT yang bersifat lokal atau tempatan iaitu nilai, solidairti kelompok, sumber, pengetahuan, ketrampilan dan pembuatan keputusan. Semua dimensi atau unsur tersebut dibina dan digunakan oleh komuniti sebagai satu sistem yang mengatur dan menjadi pedoman mereka. Satu hal yang menarik ialah, semua anggota komuniti tersebut menerima pakai semua dimensi tersebut secara mutlak tanpa sebarang penolakan atau bantahan. Hal ini dapat pula dikaitkan dengan proses pewarisan daripada generasi terdahulu dan juga kepatuhan kepada nilai-nilai serta ilmu tersebut.

Daripada perspektif yang lain pula, KT dianggap sebagai himpunan khazanah ilmu yang dinamik melalui mekanisme, kreativiti dan inovasi tempatan serta konteks pengalaman (Haverkot B, 1993). Hal ini bermaksud, KT dibina oleh komuniti setempat dan telah melalui proses yang panjang. Oleh yang demikian, penciptaan istilah-istilah tertentu ini roses pemberian nama dan identiti kepada sesuatu seperti yang diamalkan oleh komuniti bahasa ini adalah bersifat lokal dan domestik yang boleh dikategorikan sebagai salah satu unsur kearifan tempatan.

Hal ini demikian kerana, proses evolusi yang dilalui oleh penutur tersebut mengambil masa yang panjang sehingga menjadi mantap dan mendasari pola komunikasi komuniti tersebut. Oleh yang demikian, dapat dikatakan bahawa kearifan tempatan merupakan suatu entiti yang sangat penting bagi sesebuah komuniti kerana di dalamnya terkumpul khazanah keintelektualan masyarakat tersebut yang dijadikan sandaran sejak zaman berzaman.

METODOLOGI KAJIAN

Data bagi perbincangan dalam makalah ini dikutip daripada wawancara dan juga perbualan spontan yang melibatkan pengkaji sama ada secara aktif mahupun pasif. Wawancara tersebut melibatkan tiga orang informan berwibawa yang berusia lebih dari tujuh puluh tahun. Ketiga-tiga informan adalah wanita yang masih sihat secara fizikalnya. Informan juga tidak pernah meninggalkan kampung ini bagi tempoh yang lama. Berdasarkan pengakuan dua orang informan, mereka mengatakan tempoah paling lama meninggalkan kampung ini ialah semasa mereka mengerjakan ibadah haji ke Makkah.

Bagi wawancara, pengkaji meminta informan menceritakan tatacara informan menyediakan “emping” iaitu sejenis makanan yang dihasilkan daripada padi muda dan padi masak. Selain itu, pengkaji juga memandu mereka untuk menceritakan kenangan mereka semasa kecil iaitu mandi di sungai, bermain dengan adik beradik, kenduri kahwin dan sambutan hari raya.

Selain wawancara, data bagi makalah ini juga didapatkan melalui perbualan spontan. Aktiviti ini dilakukan semasa informan sedang melakukan kerja-kerja berkaitan di sebuah kenduri kahwin di kawasan kajian. Pengkaji memainkan

peranan sebagai pemantau secara pasif dan sesekali mengambil bahagian dalam perbualan tersebut. Dalam hal ini, pengkaji berada bersama-sama informan di bangsal tempat mereka memasak. Secara keseluruhannya, terdapat tiga aktiviti yang sedang mereka lakukan iaitu memasak, bertani dan bertukang.

ANALISIS DATA DAN PERBINCANGAN

Data yang terkumpul hasil daripada temubual akan diklusterkan berdasarkan bidang atau latar belakang konteks penggunaan istilah tersebut. Dalam hal ini, terdapat lima (5) konteks yang terlibat semasa subjek melakukan sesuatu pekerjaan atau aktiviti iaitu,

- a. Bertani
- b. Memasak
- c. Bertukang
- d. Mengemping
- e. Mencuci kain

Daripada kluster tersebut, perkataan atau istilah khusus yang digunakan akan dikenal pasti. Selanjutnya, istilah tersebut akan dipadankan makna dengan bahasa Melayu standar berdasarkan kamus. Berdasarkan pengalaman dan perbualan antara pengkaji dengan informan, istilah-istilah tersebut tidak digunakan dalam konteks atau latar belakang yang lain. Berikut dikemukakan istilah-istilah yang digunakan oleh penutur dialek keturunan Tok Linggi beserta maknanya dalam Bahasa Melayu standard;

No.	Bidang pekerjaan / konteks komunikasi	Istilah dalam Dialek Tok Linggi	Makna dalam BM
1.	Bertani	“repih”	Menyamakan garisan rumput atau membersihkan batas tanaman
		“...tepi anak lada tu, kita kena <i>repih</i> , kalau tidak naik siput babi...”	
		“bakuh”	Menggunakan cangkul untuk membongkar tanah
		“...buat batas, kena <i>bakuh</i> besar sikit, bagi tanah <i>loto</i> ...”	
		“perun”	Membakar
		“...anak pokok, lalang, petang esok kita <i>perun</i> ...”	
		“loto”	Menghancur dan menggembur tanah
		“...buat batas, kena <i>bakuh</i> besar sikit, bagi tanah <i>loto</i> ...”	
		“senduh”	ikat
“...kaki buluh kena <i>senduh</i> elok-elok, mudah kacang manjat...”			
		“derau”	
“...siap sini, komeh <i>berderau</i> ke kebun awak pulak...”			
2.	Memasak	“renceh”	Memotong secara menyerong
		“...bawang ni awak kena <i>renceh-renceh</i> aje wok!”	
		“sia”	Biarkan minyak panas mengeluarkan bunyi bagi menandakan waktu yang sesuai untuk menggoreng
		“...tunggu dulu, biar dia sio dulu...”	
		“merobok”	Berbuih kerana terlalu panas
		“...dah <i>merobok</i> air, baru letak telur...”	
		“mereneh”	Tahap kepanasan
		“...bila santan dah <i>mereneh</i> , baru letak daging...”	
		“cering”	Siat atau koyak
“...daun kunyit ni, kena <i>cering</i> , biar keluar rasa dia...”			
		“merotot”	Berturut-turut
“... <i>merotot</i> aje minyak meletup, jangan campak banyak sangat...”			

No.	Bidang pekerjaan / konteks komunikasi	Istilah dalam Dialek Tok Linggi	Makna dalam BM		
3.	Bertukang “..kena <i>paras</i> ke dia...” “... <i>pancas</i> sikit, biar kemas...” “... <i>roncoh</i> beluti tu dulu...” “...jerung itu kena <i>cubit</i> sikit...” “...dulu-dulu, orang buat <i>rembat</i> dua minggu sebelum baca nikah...” “...tepi dia awak boleh <i>sembat</i> aje...” “... <i>jerung</i> itu kena cubit sikit...” “...penuh dah <i>sabak</i> tu, pindah sini...” “...bawak semua ke <i>balan</i> air, biar orang cuci...”	“paras”	Ratakan		
		“pancas”	potong		
		“roncoh”	Jolok		
		“cubit”	Memaku bahagian yang sempit		
		“rembat”	Binaan bertiang atau pelantar		
		“sembat”	sangkut		
		“jerung”	penjuru		
		“sabak”	Tempat atau pondok untuk memasak		
		“balan”	Tempat mencuci pinggan		
		4.	Mengemping “...siapa tukang <i>cuat</i> ni?” “...moh, ramai sikit tukang <i>hindik</i> ...” “... <i>kekalu</i> ni sedap makan dengan gula kabung...”	“cuat”	Orang yang mencungkil
“hindik”	Memijak, menghenjut				
“kekalu”	Emping daripada padi muda				
5.	Mencuci kain “...lepas tu, <i>kincah-kincah</i> je, tak payah sabun dah...” “...kain baju tu, komeh <i>hupor</i> dengan daun limau...”			“kincah”	Celup / gosok dengan kaki
				“hupor”	Gosok dengan kuat

Daripada analisis yang dilakukan, didapati semua kata atau rangkai kata tersebut hanya digunakan dalam konteks atau pekerjaan tertentu sahaja. Hal ini bersesuaian dengan maksud istilah iaitu kata atau rangkai kata yang mempunyai maksud khusus yang digunakan dalam bidang-bidang tertentu sahaja. Walau bagaimanapun, kita juga mendapati beberapa kata juga digunakan dalam konteks lain seperti kata “rembat” yang juga digunakan bagi merujuk kepada perbuatan menyepak sesuatu (biasanya bola) dengan kuat. Hal ini membuktikan anggapan bahawa terdapat kata tertentu dalam dialek yang diambil dan dijadikan istilah bagi mewakili konteks dan pekerjaan tertentu.

ISTILAH DARIPADA PERSPEKTIF KEARIFAN TEMPATAN

Kemahiran atau kebijaksanaan seseorang dalam budaya Melayu adalah cerminan kearifan yang tinggi (Puteri Roslina dkk, 2014:15-24, dalam Ahmad Moghni Salbani, 2014). Hal ini wujud dalam bentuk kemahiran fizikal, pemikiran, falsafah mahupun tingkah laku. Salah satu bukti yang sering dijadikan rujukan oleh pengkaji bagi pelbagai maudhuk kajian ialah bukti-bukti bahasa atau linguistik. Daripadanya, kita akan mendapat pelbagai maklumat yang perlu dimanfaatkan sewajarnya supaya memberi faedah kepada manusia sejagat. Salah satu bukti linguistik yang ditemukan dalam khazanah bahasa atau dialek Melayu, dalam hal ini dialek keturunan Tok Linggi, ialah penggunaan istilah tertentu bagi konteks tertentu.

Menurut Kamus Dewan (2010:502), istilah ialah perkataan atau rangkai kata yang mempunyai erti yang jitu dalam sesuatu bidang ilmu pengetahuan atau pekerjaan. Istilah juga wujud dalam bentuk perkataan atau rangkai kata yang menyatakan sesuatu dengan betul, tepat dan sesuai bagi sesuatu bidang ilmu pengetahuan atau pekerjaan.

Menurut Asmah (1987), penciptaan istilah dalam bahasa Melayu merupakan suatu proses peminjaman dan penyerapan daripada dialek atau bahasa Melayu. Walaupun proses ini tidak diketahui mana yang terdahulu, namun penggunaan kata daripada dialek tersebut sangat khusus dan berkaitan dengan konteks dan mempunyai makna yang khusus sehingga boleh diangkat menjadi istilah dalam sesuatu bidang (Puteri Roslina dkk, 2014:16, dalam Ahmad Moghni Salbani, 2014). Bagi kerja buat tertentu, terdapat istilah yang digunakan hanya untuk merujuk kepada tindakan atau perbuatan tertentu.

Sebagai contoh, istilah yang digunakan dalam bidang pertanian adalah rujukan khusus yang dicipta oleh penutur bahasa bagi menggambarkan bidang pekerjaan tersebut. Bagi masyarakat yang tinggal di kawasan pertanian padi, kata “emping”, “mengemping” atau “kekalu” adalah khusus digunakan dalam konteks padi sedang masak atau matang. Pada ketika ini, padi tersebut boleh dituai dan diporses menjadi makanan.

Bagi kata “emping”, terdapat maksud lain iaitu “kudap-kudapan yang dibuat daripada padi muda yang dihasilkan melalui proses mengemping”. Manakala “mengemping” pula ialah perbuatan atau pekerjaan yang dilakukan oleh individu tertentu untuk menghasilkan “emping”. Kata “emping” tidak pula digunakan bagi merujuk kepada “*cornflakes*” yang diterjemahkan sebagai “bertih jagung” kerana dalam budaya Melayu, “emping” hanya merujuk kepada “padi” .

Bagi kata “kekalu” pula, Kamus Dewan Bahasa dan Pustaka (rujuk laman sesawang prpm.dbp.gov.my) menjelaskan maknanya sebagai sejenis makanan seperti emping yang dibuat daripada padi muda. Kata “kekalu” tidak pula digunakan untuk merujuk sesuatu yang lain.

Namun demikian, terdapat juga istilah yang digunakan bagi pekerjaan tertentu, turut digunakan sebagai kata yang membawa makna asalnya dalam komunikasi seharian. Hal ini tidak dapat dielakkan kerana istilah tersebut berasal daripada kumpulan kata dalam dialek tersebut.

Sebagai contoh, kata “rembat” yang bermaksud “memukul, menyepak, menendang dengan kuat” telah berubah makna menjadi “tempat atau binaan bertiang seperti pelantar” bagi penutur dialek ini. Kedua-dua kata tersebut digunakan oleh penutur bagi konteks yang berbeza. Bagi “rembat” yang membawa maksud “kerja” atau “perbuatan”, kata ini digunakan bagi konteks bermain, bersukan, bergaduh, atau melakukan sesuatu dengan kuat. Manakala bagi “rembat” yang membawa maksud “binaan” atau “tempat” pula digunakan untuk merujuk kepada bangunan seperti pelantar yang dibina dan digunakan semasa masyarakat ini mengadakan kenduri atau majlis secara besar-besaran.

Sehingga kini, tidak ada maklumat atau rujukan yang khusus boleh dijadikan sebagai landasan untuk memahami proses penciptaan istilah-istilah tersebut. Secara lebih objektif, persoalan kepada “bagaimana”, “mengapa” dan “apa” sesuatu istilah tersebut dicipta dan dikaitkan dengan sesuatu kerja buat itu tidaklah dapat dijelaskan. Hal ini juga dijelaskan oleh informan dalam wawancara yang dilakukan apabila mereka mengatakan bahawa istilah-istilah tersebut diperturunkan kepada mereka oleh generasi terdahulu. Oleh yang demikian, dapat dikatakan bahawa kebijaksanaan atau kemahiran penutur sesuatu bahasa atau pelaku sesuatu pekerjaan itu mencerminkan kearifan yang tinggi kerana mampu menghasilkan istilah yang mendukung suatu konsep tertentu dalam bidang kemahiran mereka ((Puteri Roslina dkk, 2014:16, dalam Ahmad Moghni Salbani, 2014).

KESIMPULAN

Sebagai kesimpulannya, dapat dikatakan bahawa terdapat perkataan-perkataan tertentu yang khusus digunakan bagi tujuan dan pekerjaan tertentu. Setiap perkataan tersebut dikategorikan sebagai istilah teknikal kerana hanya digunakan semasa melakukan pekerjaan tersebut. Daripada data yang dikumpul dan dianalisis, hal ini dapat disahkan bahawa komuniti ini telah mencipta istilah-istilah khusus bagi setiap bidang pekerjaan yang mereka lakukan.

Asal-usul penciptaan dan kewujudan istilah tersebut tidaklah dapat ditentukan secara pasti. Hal ini demikian, pengguna dialek ini mengakui bahawa mereka sudah mendengar istilah-istilah tersebut sejak kecil lagi. Hal yang sama juga dikatakan dialami oleh generasi terdahulu dan mereka juga menggunakan istilah ini kepada generasi baharu. Namun demikian, penggunaan istilah ini dalam kalangan generasi baharu tidaklah dapat dipastikan kerana kebanyakan mereka tinggal di luar kampung ini.

Daripada perspektif kajian linguistik, fenomena ini adalah refleksi daripada cara dan gaya fikir serta pandangan dunia mereka atau juga disebut sebagai “*weltaanschaung*”. Hal ini dikatakan demikian kerana istilah-istilah tersebut hanya wujud dalam kalangan keturunan Tok Linggi sahaja bahkan bagi generasi muda pula, mereka tidak lagi menggunakannya dalam percakapan seharian. Lebih jauh lagi, fenomena ini juga merupakan landasan kepada para penyelidik untuk mengkaji cara dan gaya fikiran penutur selain faktor solidariti, identiti dan sebagainya.

RUJUKAN

- Abdullah Adnan Mohamed & Jamal Rizal Razali (eds.) . (2020). *Isu-isu Pembelajaran dan Pengajaran Bahasa, Komunikasi dan Sastera*. Kuantan : Penerbit UMP.
- Acharya Deepak dan Anshu S. (2008). *Indegenous Herbal Medicine : Tribal Formulations and Traditional Herbal Practices*. Jaipur, India : Aavishkar Publishers & Distributors.
- Ahmad Moghni Salbani, Saad Othman dan Rahimah A. Hamid. (2014). *Amalan Kearifan Tempatan dalam Masyarakat Melayu/Nusantara*. Pulau Pinang : Penerbit USM.
- Asmah Haji Omar. (1983). *The Malay People of Malaysia and Their Languages*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- _____. (1987). *Malay in Its Sociocultural Context*. KL : DBP.

- Ayatroehadi. (1983). *Dialektologi*. Bandung : Angkasa.
- Cecep Eka Permana R. (2010). *Kearifan Lokal Masyarakat Buduy dalam Mitigasi Bencana*. Jakarta : Wadatama Widya Sastra.
- Chambers, J. K and Peter Trudgill (eds.) (1980). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cheng YC (2004). *Fostering Local Knowledge and Human Development in Glibalization of Educations*. International Journal of Educational Management, 18 (1) 7-24).
- Geertz, Clifford. (1973).” The Interpretation of Cultures”. New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Clifford Geertz. (1983). *Local Knowledge : An Interpretative Anthropology*. USA : Basic Books Inc.
- Coburn J. (2003). *Bridging Local Knowledge into Environmental Decision Making : Improving Urban Planning for Communities at Risk*. Journal of Planning Education and Research, 22 (42-433).
- Collins, James T. (1989). *Antologi Kajian Dialek Melayu*. Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ernawi, Imam Santoso. (2009). “*Kearifan Lokal dalam perspektif penataan ruang*”. In Wikantiyoso, Respati. (2009). “*Prosiding Kearifan Lokal dalam Perencanaan dan Perancangan Kota untuk mewujudkan Arsitektur Kota yang berkelanjutan*”. Penerbit Grup Konservasi Arsitektur dan Kota, Universitas Merdeka. Malang. ISBN 979-979-9488-43-5
- Farid M. Onn dan Ajid Che Kob (eds.). (1993). *Simposium Dialek : Penyelidikan dan Pendidikan*. Kuala Lumpur : Dewan Bahasa Dan Pustaka.
- Hassan Ahmad. (2003). *Metafora Melayu : Bagaimana Pemikiran Melayu Mencipta Makna dan Membentuk Epistemologi*. Sg. Ramal Dalam : Akademi Kajian Ketamadunan.
- Indirawati Zahid. (2002). *Pemikiran Melayu dan Peribahasa : Pemilihan Kata dan Kepersisan Makna* (dibentang pada *Kolokium Bahasa dan Pemikiran Melayu, Indonesia Ketiga 4-7 Mei 2002 USM*).
- Irmayanti Meliono. (2011). *Understanding the Nusantara Thought and Local Wisdom*. International Journal for Historical Studies, 2(2) 221. Jogjakarta.
- Jamal Rizal bin Razali. (1999). *Amalan Berkomunikasi Dalam Masyarakat Bahasa : Kajian Laras di LKTP Kechau Pahang*. (Tesis Sarjana tidak diterbitkan). Pulau Pinang : Universiti Sains Malaysia.
- _____. (2010). *NegaraKu Negara Kita*. Kuantan : Penerbitan UMP.
- _____ dan Noriah Mohamed. (2012). *Patriotisme dalam Teks Ucapan Hari Kemerdekaan ke-50*. (Bab dalam buku *TESSHI 2012* diterbitkan oleh UiTM Kedah).
- _____ dan Noriah Mohamed. (2011). *A Brief Discussion of Identity and Language Survival of the Sihan Community in Sarawak, Malaysia* (Kertas prosiding dalam *The 1st Malaysian Research Conference*, Auckland, New Zealand, 17th December 2011).
- _____. (2014). *Metafora Konsepsi Dalam Teks Ucapan Politik*. (Tesis PhD tidak diterbitkan). Pulau Pinang : USM.
- _____ (ed.) . (2015). *Dirgahayu Darul Makmur*. Kuantan : Penerbitan UMP.
- _____ (ed.) . (2015). *Dialek Keturunan Tok Linggi : Sumbangan kepada Korpus Bahasa Melayu dan Dialek Pahang*. (dalam *Dirgahayu Darul Makmur*. Kuantan : Penerbitan UMP).
- _____ & ImaduddinAbidin. (2016). *Dialek Tok Linggi Dalam Kerangka Kearifan Tempatan* terbit dlm IJHTC 1 (2) 2016 (92-105). Kuantan : UMP.
- _____ (2020). Analisis Perbandingan Fungsi KGND Tiga Dialek Pahang dlm Abdullah Adnan Mohamed & Jamal Rizal Razali (eds.) . (2020). *Isu-isu Pembelajaran dan Pengajaran Bahasa, Komunikasi dan Sastera*. Kuantan : Penerbit UMP.
- Haverkot, B. (1993). *Agricultural Development with a focus on local resources. ILEIA's view on Indegenous knowledge*. (dalam DM Warren, D. Brokensha & LJ Slikkerveer (Ed.). (2006). *Indegenous Knowledge Systems: The Cultural Dimensions of Development*. London:Keegan Paul).
- Kamus Dewan* (Edisi Keempat). (2010). KL : DBP.
- Katz, Albert N., Cristina Cacciari, Raymond W. Gibbs Jr., and Mark Turner. (1998). *Figurative Language and Thought*. New York : Oxford Press.
- Koentjaraningrat. (2009). *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Kumaran TW, Dissanayake L & Norbert SA (2007). *Indegenous Knowledge Systems and Sustainability : An Appraisal Towards Resources Development*. Colombo : Kumaran Book House.
- Mikkelsen, Britha. (2001). *Metode Penelitian Partisipatoris dan Upaya-Upaya Pembedayaan: Sebuah Buku Pengangan bagi Para Praktisi Lapangan*. Edisi 2. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia (terjemahan).

- Mazelan Samad. (2003). *Menjejak Asal-Usul Tok Linggi*. Edaran Terhad (Dibentangkan pada Pertemuan Keturunan Tok Linggi, Aidil Fitri 2003, Masjid Kampung Relong, Kuala Lipis, Pahang)
- _____. (2004). *Sejarah Pribumi Relong*. Edaran Terhad.
- Mohd Yusof Hasan. (1991). *Dunia Melayu*. KL : DBP.
- Nik Safiah Karim, Farid M. Onn, Hashim Musa dan Abdul Hamid Mahmood. (2010). *Tatabahasa Dewan* (Edisi Ketiga). KL : DBP.
- Norhiah Mohamed dan Jamal Rizal bin Razali. (2011). *A Brief Discussion of Identity and Language Survival of the Sihan Community in Sarawak, Malaysia*. (Kertas prosiding dalam *The 1st Malaysian Research Conference*, Auckland, New Zealand, 17th December 2011).
- Puteri Roslina Abdul Wahid, Hasnah Mohamad dan Ezura As'ad Azam. 2014. *Kata Natif dalam Seni Pertukangan Lepa di Semporna, Sabah* (dalam Ahmad Moghni Salbani, Saad Othman dan Rahimah A. Hamid. 2014. *Amalan Kearifan Tempatan dalam Masyarakat Melayu/Nusantara*). Pulau Pinang : Penerbit USM.
- Ridwan NA. (2007). *Landasan Keilmuan Kearifan Lokal*, Jurnal Studi Islam dan Budaya, 5(1), 27-38).
- Tatsawan Timakum. (2011). *Knowledge management of Lanna local wisdom concerning Pha Yok Lamphun weaving* dalam *Journal of information Science*, 28 (2), 17-28.
- Tatsawan Timakum. (2014). *Creation of local wisdom information: cotton brocade weaving of Lamphun province*. Chiangmai: Chiangmai Rajabhat University.
- _____. (2014). *Thai Lanna local wisdom: cotton brocade weaving of Lamphun province*. Chiangmai: Chiangmai Rajabhat University.
- Warren, D. Brokensha & LJ Slikkerveer (Ed.). (2006). *Indegenous Knowledge Systems: The Cultural Dimensions of Development*. London:Keegan Paul.
- Wikantiyoso, Respati. (2009). "Prosiding Kearifan Lokal dalam Perencanaan dan Perancangan Kota untuk mewujudkan Arsitektur Kota yang berkelanjutan". Penerbit Grup Konservasi Arsitektur dan Kota, Universitas Merdeka Malang. ISBN 979-979-9488-43-5.
- Zaaba. (1965). *Ilmu Mengarang Melayu*. KL : DBP.

Wawancara

- Encik Baharuddin bin Said. Penyimpan Salasilah Tok Linggi (2016).
- Tuan Haji Ishak bin Mohamad. Ketua Kampung Relong (2016).
- Tuan Haji Omar Mokhtar bin Uda. Bekas Ketua Kampung Relong (2016).
- Hajah Siti Hawa Uda. Penyimpan Salasilah Tok Linggi (2016).

Laman sesawang

www.prpm.dbp.gov.my